

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

=====000=====

TANG MA TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI NÙNG
Ở XÃ BIÊN ĐỘNG, HUYỆN LỤC NGẠN,
TỈNH BẮC GIANG

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP
CHUYÊN NGÀNH: VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ
MÃ SỐ: 608

Sinh viên thực hiện : Vương Thị Năng

Lớp : VHDT 15A

Giảng viên hướng dẫn: Th.s Nông Anh Nga

Hà Nội - 2013

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình hoàn thành khóa luận tốt nghiệp vừa qua, em nhận được sự giúp đỡ nhiệt tình của thầy, cô giáo trong khoa văn hóa dân tộc thiểu số, đặc biệt là sự giúp đỡ của Th.S Nông Anh Nga, người trực tiếp hướng dẫn em hoàn thành khóa luận này. Em xin bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc đến thầy cô.

Bên cạnh đó em cũng bày tỏ lòng cảm ơn đến cán bộ và nhân dân xã Biển Động, Ủy ban nhân dân huyện Lục Ngạn đã cung cấp cho em nguồn tài liệu quý giá để hoàn thành khóa luận một cách tốt nhất.

Do thời gian và kinh nghiệm bản thân còn hạn chế nên đề tài nghiên cứu của em không tránh khỏi những thiếu sót, em kính mong nhận được sự nhận xét và ý kiến đóng góp của thầy cô để bài khóa luận em đầy đủ và chi tiết hơn.

Em xin chân thành cảm ơn!

Sinh viên thực hiện

VƯƠNG THỊ NĂNG

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	2
Chương 1. TỔNG QUAN VỀ NGƯỜI NÙNG Ở XÃ BIỂN ĐỘNG	9
1.1. Đặc điểm tự nhiên xã hội địa bàn cư trú.....	9
1.1.1. Đặc điểm tự nhiên	9
1.1.2. Đặc điểm kinh tế - xã hội	11
1.2. Đặc điểm phân bố dân cư	12
1.2.1. Lịch sử cư trú	12
1.2.2. Dân cư và phân bố.....	13
1.3. Đặc điểm đời sống kinh tế	14
1.4. Đặc điểm xã hội truyền thống	15
1.5. Đặc điểm văn hóa	16
1.5.1. Văn hóa vật chất.....	16
1.5.2. Văn hóa tinh thần	17
Chương 2. NHỮNG NGHI LỄ TRONG TANG MA TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI NÙNG Ở XÃ BIỂN ĐỘNG.....	20
2.1. Một số khái niệm liên quan	20
2.2. Tín ngưỡng và quan niệm liên quan đến cuộc sống và cái chết	22
2.2.2. Quan niệm về thể xác, hồn vía, số, kiếp	23
2.3. Những nghi lễ trong tang ma	28
2.3.1. Nghi lễ mời thầy Tào (tăng slay)	28
2.3.2. Cúng gánh tội báo hiếu, lập bàn thờ thánh	30
2.3.3. Lễ lấy nước rửa mặt cho người chết “Au nặm”	31
2.3.4. Khâm liệm, cấp kinh	32
2.3.5. Nhập quan (khâu mạy)	33
2.3.6. Cúng dâng cơm rượu (pjau ngai, thưở lâu).....	35
2.3.7. Phát tang(cấp hảo).....	37
2.3.8. Thắp đèn(hặn tâng)	37

2.3.9. Chọn nơi đào huyệt (Au tì mộ)	38
2.3.10. Tế ngựa bên ngoài (mạ bưng lăng)	39
2.3.11. Cắp nhà táng, dâng cây tiền, cây bạc, cây vàng, cây kiệu (cụp hương sly, co sam sung, co xền)	40
2.3.12. Đội bát hương (gánh mỗ)	41
2.3.13. Xuất tang, đưa ma (ọc phi)	43
2.3.14. Hạ huyệt (long mộ)	44
2.3.15. Lễ phát lộc toàn con cháu (kín diển)	45
Chương 3. TANG MA CỦA NGƯỜI NÙNG VÀ VIỆC XÂY DỰNG ĐỜI SỐNG VĂN HÓA MỚI Ở XÃ BIỂN ĐỘNG	47
3.1. Biến đổi trong tang ma của người Nùng ở xã Biển Động	47
3.1.1. Những biến đổi cơ bản trong tang ma của người Nùng ở xã Biển Động	47
3.1.2. Nguyên nhân biến đổi	53
3.2. Giá trị văn hóa, xã hội, tộc người của tang ma truyền thống người Nùng xã Biển Động	57
3.2.1. Giá trị văn hóa	57
3.2.2. Giá trị về mặt xã hội	59
3.2.3. Giá trị về mặt tộc người	60
3.3. Những tác động tích cực của tang ma truyền thống tới xây dựng đời sống văn hóa mới ở xã Biển Động	62
3.4. Những tác động tiêu cực của tang ma truyền thống tới xây dựng đời sống văn hóa mới ở Biển Động	61
3.5. Một vài khuyến nghị giải pháp	66
3.5.1. Một số khuyến nghị	66
3.5.2. Một số giải pháp	67
KẾT LUẬN	70

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Tang ma là một trong những nghi lễ quan trọng bậc nhất trong chu kỳ đời người, của người Nùng ở xã Biển Động (huyện Lục Ngạn, tỉnh Bắc Giang). Tang ma phản ánh về nhiều khía cạnh của cuộc sống. Nghiên cứu tang lễ, giúp chúng ta hiểu biết vũ trụ quan, nhân sinh quan, các quy tắc ứng xử giữa con người với con người trong gia đình, cũng như trong cộng đồng xã hội, cộng đồng tộc người,... Ngoài giá trị giáo dục đạo đức, tập quán tang ma còn mang trong nó nhiều ý nghĩa và giá trị to lớn khác. Trong đó có các giá trị về bảo tồn văn hóa truyền thống; giá trị về văn học, nghệ thuật; tác dụng cổ kết cộng đồng.

Chính vì thế, nên tập quán tang ma luôn là vấn đề được các nhà nghiên cứu trú trọng nghiên cứu về các tộc người nói chung và nghiên cứu dân tộc Nùng nói riêng. Mặc dù vậy, cho đến nay tập quán tang ma của cộng đồng người Nùng ở xã Biển Động (Lục Ngạn, Bắc Giang) vẫn chưa nhà nghiên cứu nào quan tâm. Đó chính là khoảng trống đáng để ý trong hiểu biết về cộng đồng người Nùng ở Biển Động, cần phải được khóa lấp.

Tập quán tang ma của các tộc người nói chung và của người Nùng ở xã Biển Động nói riêng, luôn chứa đựng trong nó các giá trị đích thực, song nó cũng ẩn chứa cả những yếu tố lỗi thời và các hủ tục. Bởi vậy, không chỉ có tác động tích cực, mà nó cũng mang đến nhiều tác động tiêu cực, đối với công cuộc xây dựng đời sống văn hóa mới ở địa phương. Để phát huy được các tác động tích cực, hạn chế tối đa các yếu tố tiêu cực, của tập quán tang ma, đối với công cuộc xây dựng đời sống văn hóa mới ở Biển Động, không thể không nghiên cứu tường tận tập quán tang ma truyền thống của người Nùng ở đây.

Với các lý do trên, tôi mạnh dạn chọn *Tang ma truyền thống của người Nùng ở xã Biển Động, huyện Lục Ngạn, tỉnh Bắc Giang*, làm đề tài khóa luận tốt nghiệp cử nhân, ngành Văn hóa dân tộc thiểu số.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Từ trước đến nay đã có nhiều công trình nghiên cứu về văn hóa các dân tộc thiểu số nói chung và tang ma người Nùng nói riêng, phải kể đến như:

Sơ lược nhóm Tày, Nùng, Thái, ở Việt Nam của Lã Văn Lô, Đặng Nghiêm Vạn, Nhà xuất bản Khoa học xã hội, 1968. Trong cuốn sách này các tác giả trình bày về tôn giáo, ý niệm về cái chết và sự tồn tại của thế giới bên kia. Tuy nhiên, không có chuyên mục riêng về tang ma của người Nùng thuộc xã Biển Động huyện Lục Ngạn tỉnh Bắc Giang.

Dân tộc Nùng ở Việt Nam của Hoàng Nam, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 1992. Cuốn sách về dân tộc Nùng ở Việt Nam miêu tả khá chi tiết về người Nùng. Bao gồm các tiểu mục riêng về ma chay người Nùng ở Việt Nam, coi tang ma là một thành tố văn hóa tộc người. Qua đó, thấy được quan niệm người Nùng với hai phần cơ thể là phần xác và phần hồn tương ứng với hai thế giới dương và âm. Cuốn sách gợi mở nhiều giá trị văn hóa của tang ma như vai trò của thầy Tào, hàng phe các nghi lễ liên quan đến tín ngưỡng và tôn giáo.

Văn hóa Tày Nùng của Lã Văn Lô, Hà Văn Thụ, Nhà xuất bản Văn hóa Hà Nội, 1984. Tác giả viết về ma chay, giới thiệu liệt kê các nghi lễ chính và nghi lễ nhỏ trong tang ma.

Văn hóa truyền thống Tày Nùng Hoàng Quyết, Ma Khánh Bằng, Hoàng Huy Phách, Cung Văn Lược, Vương Toàn, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 1993.

Tác giả Lê Thu Nga, “Tang ma truyền thống người Nùng ở Nho Quan Lạng Sơn”, khóa luận tốt nghiệp chuyên ngành văn hóa dân tộc thiểu số, trường Đại học văn hóa Hà Nội, năm 2010.

Tác giả Nguyễn Thị Ngân với công trình nghiên cứu “*Tang ma truyền thống người Nùng Phàn Slinh ở Thái Nguyên*”, luận văn tiến sĩ, chuyên ngành dân tộc học, trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, năm 2011. Đây là công trình nghiên cứu tương đối chi tiết về quá trình thực hiện các nghi lễ trong tang ma người Nùng Phàn Slinh ở tỉnh Thái Nguyên.

Nhìn chung, các công trình trên đã nêu khái quát đầy đủ diện mạo đời sống về người Nùng ở Việt Nam. Tuy nhiên, chưa có công trình nào nghiên cứu chi tiết về tang ma truyền thống người Nùng, xã Biển Động, huyện Lục Ngạn, tỉnh Bắc Giang. Từ cơ sở những tác phẩm trên, giúp tôi có thêm nguồn tư liệu tham khảo hết sức quý báu trong quá trình nghiên cứu và hoàn thành tốt nội dung bài khóa luận.

3. Mục đích nghiên cứu

Giới thiệu trình tự tang ma truyền thống người Nùng ở xã Biển Động, huyện Lục Ngạn, tỉnh Bắc Giang.

Tìm hiểu về Tang ma truyền thống của người Nùng xã Biển Động để từ đó làm nổi bật lên những giá trị văn hóa tốt đẹp, giàu bản sắc dân tộc, trong văn hoá truyền thống của người Nùng tại địa phương.

Từ đó, chỉ ra những xu hướng biến đổi chính trong văn hoá của người Nùng tại địa phương và đưa ra một số kiến nghị, giải pháp để phát huy những giá trị văn hoá tốt đẹp, hạn chế những mặt tiêu cực trong tang ma người Nùng tại xã Biển Động.

4. Đối tượng và phạm vi, địa bàn nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu là tang ma và các vấn đề liên quan đến tang lễ của người Nùng. Từ khi gia đình có người già yếu cho đến khi qua đời, trình tự các nghi lễ trong một đám tang.

Phạm vi nghiên cứu của đề tài là tang ma truyền thống người Nùng. Trong tang ma người Nùng có nhiều quy định trong việc tổ chức tang lễ đối

với từng lứa tuổi, địa vị của người mất. Khóa luận chỉ tìm hiểu sâu về các quan niệm, cách ứng xử, cách tổ chức trình tự đám tang đối với người chết do tuổi cao, có đầy đủ con cháu, bố mẹ đã qua đời.

Địa bàn nghiên cứu của đề tài là xã Biển Động, huyện Lục Ngạn, tỉnh Bắc Giang đồng thời mở rộng ra một số xã trong huyện có số lượng lớn người Nùng cư trú để có thêm phần tư liệu phong phú.

5. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp luận vận dụng linh hoạt những quan điểm cơ bản của chủ nghĩa duy vật lịch sử và duy vật biện chứng của chủ nghĩa Mác-Lênin trong quá trình nghiên cứu tang ma truyền thống người Nùng. Đặt vấn đề nghiên cứu trong bối cảnh môi trường tự nhiên, kinh tế, xã hội, văn hoá của tộc người và của vùng.

Phương pháp nghiên cứu cụ thể: chủ yếu áp dụng phương pháp điền dã dân tộc học để thu thập và xử lý tài liệu. Quan sát các điều kiện tự nhiên, điều kiện sinh sống, các đám tang truyền thống người Nùng được tổ chức trong địa bàn.

Đối tượng phỏng vấn chủ yếu là những người cao tuổi, những thầy Tào tại địa phương, có uy tín trong cộng đồng và am hiểu về phong tục tập quán trong tang ma của đồng bào tại địa phương.

Ngoài ra, còn sử dụng phương pháp của nhân học hình ảnh trong quá trình điền dã để làm cho đề tài thêm phong phú, sinh động với những hình ảnh chân thật giúp cho mọi người dễ hiểu hơn và góp phần chứng minh cho nội dung của đề tài.

6. Đóng góp của khóa luận

Cung cấp những tư liệu mới về tang ma truyền thống của người Nùng ở xã Biển Động, huyện Lục Ngạn, tỉnh Bắc Giang.

Kết quả nghiên cứu của đề tài hi vọng sẽ là cơ sở tham khảo cho việc quản lý, bảo tồn và phát huy văn hoá truyền thống của người Nùng ở Việt Nam trong sự nghiệp phát triển bền vững.

7. Nội dung và bố cục của khóa luận

Ngoài phần *Mở đầu*, *Kết luận*, *Phụ lục*, nội dung chính của khóa luận được trình bày trong 3 chương chính:

Chương 1: *Tổng quan về người Nùng ở xã Biển Động.*

Chương 2: *Những nghi lễ trong tang ma truyền thống của người Nùng ở xã Biển Động.*

Chương 3: *Tang ma của người Nùng với việc xây dựng đời sống văn hóa mới ở xã Biển Động.*

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Chi cục thống kê huyện Lục Ngạn, *Niên giám thống kê 2011*, tháng 6 năm 2012.
2. Đảng Cộng Sản Việt Nam, Đảng bộ huyện Lục Ngạn, Ban Chấp hành, *Lịch sử Đảng bộ huyện Lục Ngạn*, Nxb Chính trị quốc gia, 2005.
3. Đặng Văn Lung, Nguyễn Xuân Thao, Hoàng Văn Trụ, *Phong tục tập quán các dân tộc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc Hà Nội, năm 1997.
4. Đào Duy Anh, *Việt Nam Văn hóa sử cương*, Nxb Tp. HCM; khoa Sử ĐHSP TP. HCM, 1992.
5. Địa chí Bắc Giang: *Địa lý và kinh tế*, Nguyễn Quang Ân, Ngô Quang Toàn, Bùi Xuân Đình – H: Bắc Giang, Sở Văn hóa thông tin Bắc Giang, Trung tâm UNESCO, năm 2006.
6. Hà Đình Thanh, *Văn hóa dân gian Tày – Nùng ở Việt Nam*, Nxb Đại học quốc gia Hà Nội.
7. Hoàng Nam, *Dân tộc Nùng ở Việt nam*, Nxb Văn hóa dân tộc Hà Nội, 1992.
8. Hoàng Nam, *Văn hóa các dân tộc vùng Đông Bắc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Trường ĐHVH Hà Nội, 2004.
9. Hoàng Phê, *Từ điển Tiếng Việt*, Nxb Khoa học xã hội, 1998.
10. Hoàng Quyết, Ma Khánh Bằng, Hoàng Huy Phách, Cung Văn Lược, Vương Toàn, *Văn hóa truyền thống Tày Nùng*, Nxb Văn hóa dân tộc Hà Nội, 1993.
11. Hoàng Tuấn Cư, Hoàng Hạc, Nguyễn Thanh Huyền, *Then Tày; Then Bách Diễn; Then Bắc cầu xin hoa*, Nxb Văn hóa dân tộc, năm 2012.
12. Lã Văn Lô, Đặng Nghiêm Vạn, *Sơ lược giới thiệu các nhóm dân tộc Tày, Nùng, Thái, ở Việt Nam*, Nxb KHXH, năm 1968.

13. Lã Văn Lô, Hà Văn Thur (1984) *Văn hóa Tây Nùng*, Nxb Văn hóa Hà Nội.
14. Lê Như Hoa, *Tín ngưỡng dân gian ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa thông tin Hà Nội, 2001.
15. Nguyễn Thị Ngân, *Tang ma truyền thống người Nùng Phàn Slinh ở tỉnh Thái Nguyên*, Luận văn tiến sĩ, năm 2011.
16. Nhiều tác giả, *Đồng bào sắc tộc Nùng*, Nxb Văn hóa dân tộc.
17. Nhiều tác giả, *Phong tục tập quán các dân tộc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc.
18. Nhiều tác giả, *Văn hóa phi vật thể huyện Lục Ngạn tỉnh Bắc Giang*, Nxb Viện văn hóa- thông tin Hà Nội, năm 2007.
19. Phạm Côn Sơn, *Gia lễ xưa*, Nxb Thanh Niên, 2008 Hà Nội.
20. Phạm Côn Sơn, *Nề nếp gia phong*, Nxb Thanh Niên, 2008 Hà Nội.
21. Phạm Công Hoan, Ma Thanh Sợi, *Phong tục tang ma của người Tày ở xã Nghĩa Đô, huyện Bảo Yên, tỉnh Lào Cai*, Nxb Thời đại.
22. Phạm Minh Thảo, *Tục tang lễ*, Nxb Văn hóa thông tin Hà Nội, năm 2004.
23. Phan Ngọc Khuê, *Tranh đạo giáo ở Bắc Việt Nam*, Nxb Mỹ thuật Hà Nội, năm 2001.
24. PTS.Lê Ngọc Thắng, PTS. Đặng Việt Bích *Dân tộc học đại cương– Tập 2*, Nxb Văn hóa thông tin Hà nội, 1997.
25. Tân Việt, *Một trăm điều nên biết về phong tục Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, 2004.
26. Trần Bình, *Văn hóa các dân tộc thiểu số vùng Đông Bắc*, Trường ĐHVH Hà Nội, năm 2009.
27. Trần Bình, *Văn hóa các dân tộc thiểu số vùng Tây Bắc*, Trường ĐHVH Hà Nội.

28. Vàng Thung Chung, *Phong tục tập quán của người Nùng Dín ở Tùng Lâu*, Nxb Văn hóa dân tộc 2003.
29. Vi Thanh Hoài, *Tang lễ người Tày khảo sát tại xã Bình la, huyện Bình Gia, Tỉnh Lạng Sơn*, luận văn thạc sĩ văn hóa học, 2008
30. Viện Khoa học xã hội việt Nam, *Các dân tộc Tày, Nùng ở Việt Nam*, Viện dân tộc học, 1997.